

Лекція. Біохімія харчування.

Вітаміни

**Нутрієнти – поживні речовини
джерела пластичного матеріалу та
енергії, каталізаторів**

Макронутрієнти

**Білки
80-100 г/добу**

**Жири
80-100 г/добу**

**Вуглеводи
400-500 г/добу**

**Мікронутрієнти
(< 1г за добу)**

Вітаміни (мкг, мг /добу)

Мінеральні речовини

1:1:4

Вітаміни – есенціальні мікронутрієнти

низькомолекулярні органічні сполуки, що надходять в організм ззовні в невеликих кількостях (мкг, мг) і **абсолютно необхідні** для нормальної життєдіяльності

- ☹️ каталізатори, гормони, спеціалізовані функції
- ☹️ не є джерелом пластичного матеріалу та енергії !!!
- ☹️ недостатність вітамінів викликає захворювання!!!

вітамін

аскорбінова
кислота

метаболіт

Казимир Функ

Kazimierz Funk
1884-1967
польський біохімік
з 1915 р.
працював у США

- 1912 р. – створив терміни «**вітамін**» (амін життя) та авітаміноз
- 1936 р. – виділив **вітамін B₁** – **тіамін** із висівок, розшифрував структуру, розробив метод синтезу

Класифікація вітамінів

Водорозчинні

Вітаміни групи В,
Вітаміни С, Р

Жиророзчинні

Вітаміни А, D, Е, К

Номенклатура вітамінів

Тривіальна

А, С, РР, В₁ .....

Хімічна

Тіамін .....

Медична

Антиневритний ...

Основні поняття вітамінології

Вітамінна недостатність:

Авітаміноз – захворювання, що виникає за глибокої недостатності вітаміну в організмі. Має характерні клінічні прояви - цинга / **C**, бері-бері / **B₁**, пелагра / **PP**, рахіт / **D**

Гіповітаміноз – стан, що виникає при помірній нестачі вітаміну в організмі і має невиразні клінічні прояви

Полігіповітаміноз – стан, що виникає при одночасній нестачі кількох вітамінів

Гіпервітаміноз – стан, що виникає при надмірному надходженні вітаміну в організм

- гострий (інтоксикація)
- хронічний (А, D)

Антивітаміни – речовини, що викликають втрату біологічної активності вітамінів в організмі

Структурні аналоги вітамінів:

- сульфаніламід / *ПАБК, B₉*
- ізоніазид / *B₆, PP*
- метотрексат / *B₉*
- кумарини / *K*
- окситіамін / *B₁*

Інгібітори

всмоктування та транспорту вітамінів

- тіаміназа / *B₁*
- авідин / *біотин (H)*

Провітаміни

- бета-каротин / **A**
- триптофан / **PP**
- холестерол / **D₃**

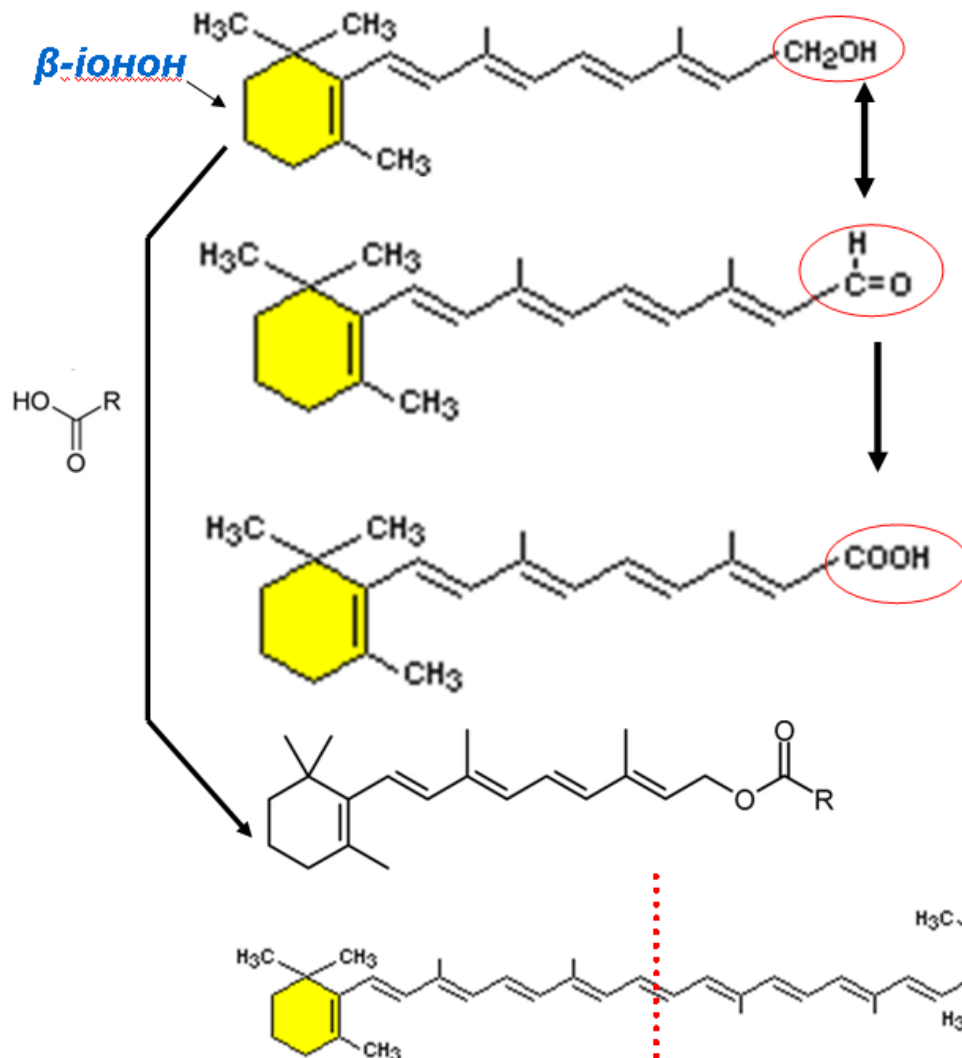

Вітамери – різні форми вітаміну
(A_1 , A_2)

Жиророзчинні вітаміни А, D, Е, К

- ◆ Всмоктування - з **жовчними кислотами (жовч)**
- ◆ Транспорт - з хіломікронами
- ◆ Депо - печінка, адипоцити
- ◆ Мають гормональні форми
- ◆ Антиоксиданти
- ◆ Входять до складу біомембран

Вітамін А – ретинол, вітамін росту, антиксерофтальмічний

Ретинол (A1)

Дегідроретинол (A2)

Ретиналь

**Ретиноєва
кислота**

**Естери ретинолу
(депо вит.А)**

β -каротин

β-каротин

АлкогольДГ

Ретинол

Ретиналь

НАД, ФАД

Ретиноєвая

кислота

НАД⁺

НАДН

Кофермент

Фоторецепція

**Гормональна
форма**

глікозилтрансфераз

КОМПОНЕНТ
родопсину
йодопсину

Через ядерні
рецептори ДНК
(RAR)

синтез

глікопротеїнів,
хондроїтинсульфатів
імуноглобулінів

регулює
диференціацію та
проліферацію
епітелію, статевих
клітин, морфогенез

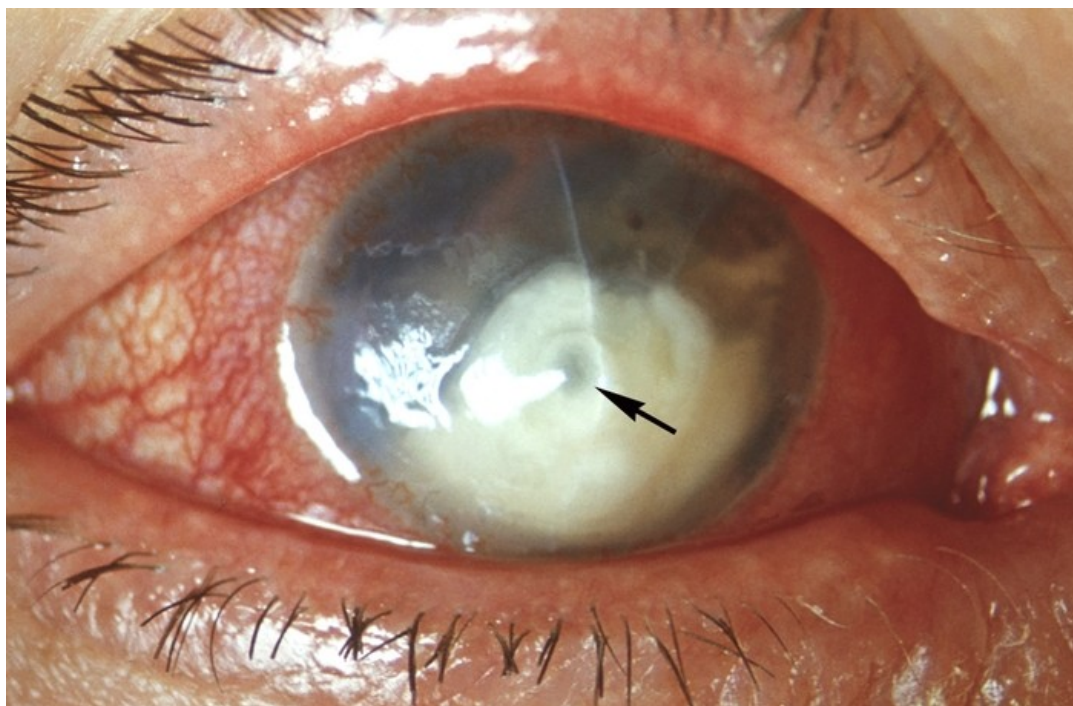
Антиоксидант

Ретинол – антиксерофтальмічна дія

Недостатність ретинолу

Ксерофтальмія

Кератомаліяція

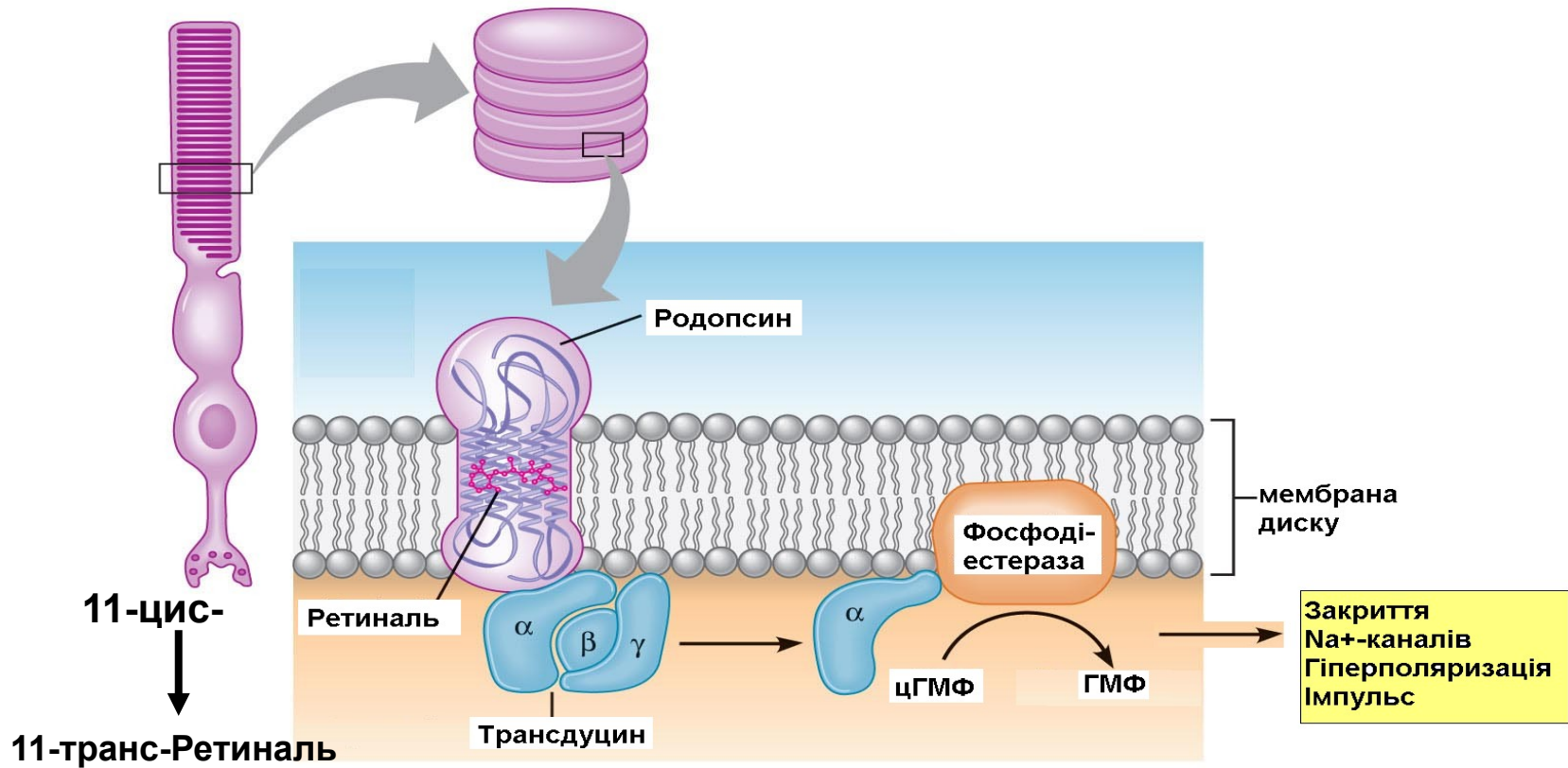

Ксеростомія

Ретиналь – зорова функція (фоторецепція, сутінкове бачення)

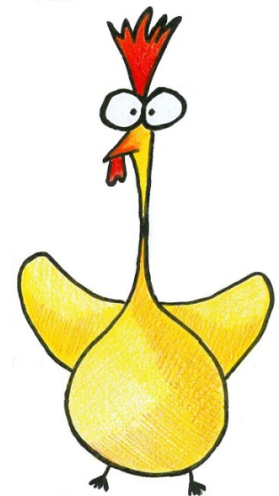

© 2011 Pearson Education, Inc.

Недостатність: Гемералопія

– порушення сутінкового зору,
«куряча сліпота»

Ретиноєва кислота

Недостатність:
кератинізація,
затримка росту

Гіпервітаміноз А:
гіперкератоз, запалення очей,
болі в суглобах, випадіння
волосся

Харчові джерела віт. А

Тільки продукти тваринного походження!!!

- ✓ печінка, м'ясо, жовток
- ✓ риб'яча олія
- ✓ сир, молоко

Каротиноїди – овочі та фрукти

Добова потреба – 1 мг
В медицині – ретинолу пальмітат

Vitamin **D**

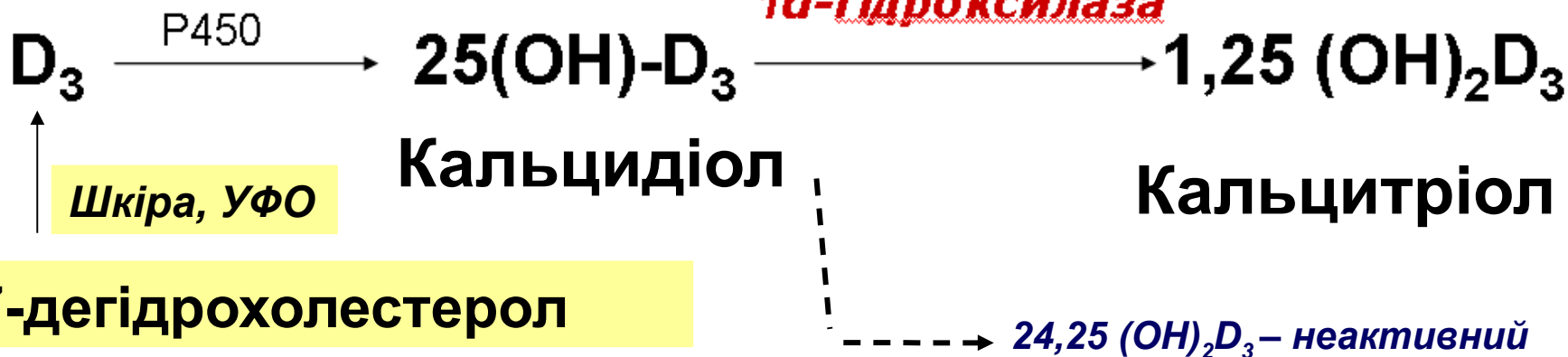

D₃ – Холекальциферол

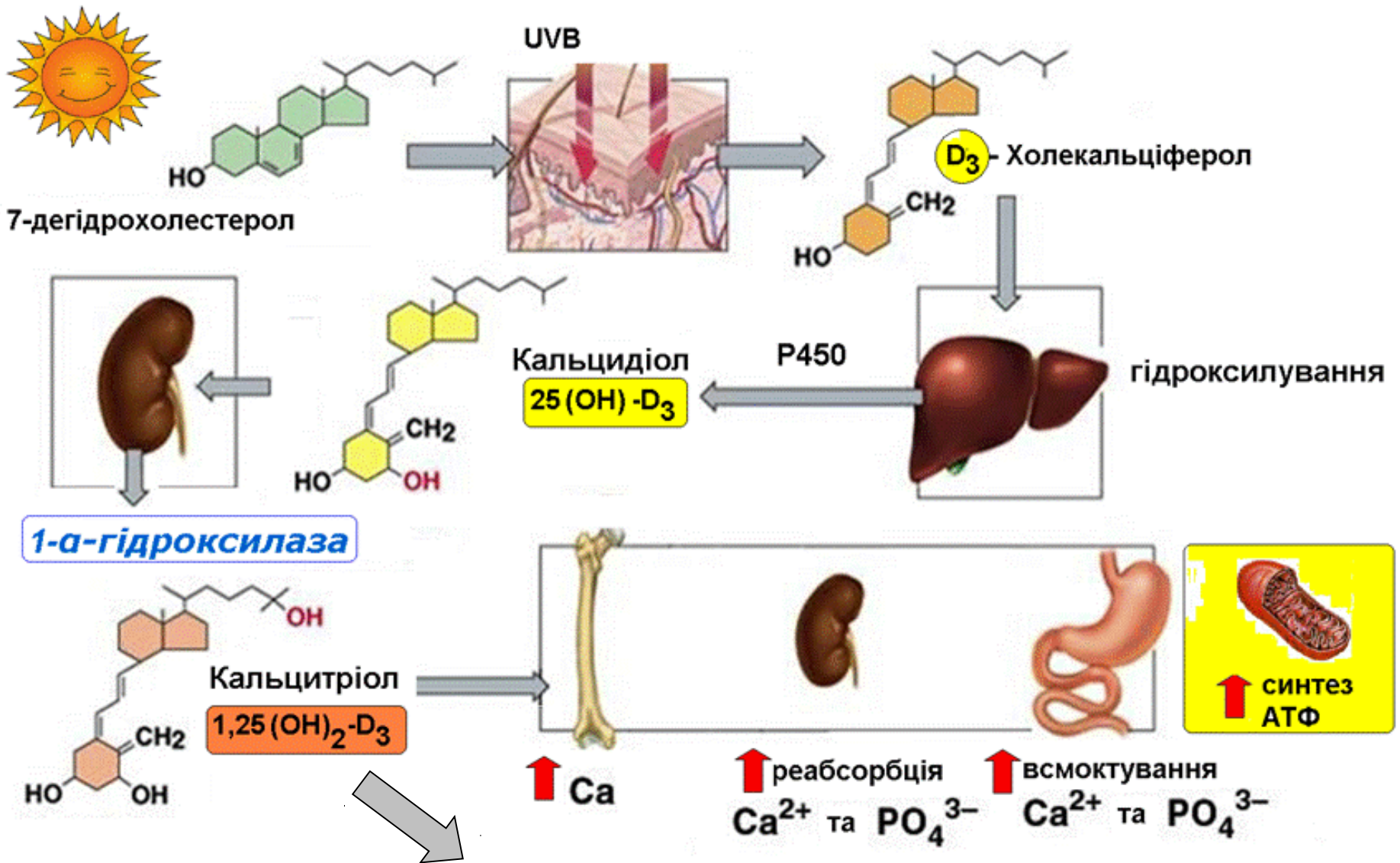
D₂ - Ергокальциферол

печінка

нирки

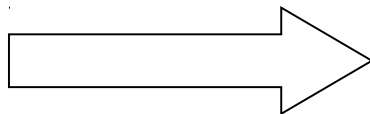
Кальцитріол – активна форма віт. D ,
гормон, що регулює обмін кальцію,
синтезується в нирках!!!

- Активує синтез Ca-зв'язуючих білків на рівні транскрипції
- Регулює АТ, секрецію інсуліну, імунітет, роботу м'язів, розвиток мозку

Недостатність

віт. D₃: рахіт

остеомалаяція,

остеопороз,

карієс,

гіпокальціємія,

гіпофосфатемія

Гіпервітаміноз

віт. D₃: кальциноз,

гіперкальциємія,

гіперфосфатемія

Харчові джерела віт. D

- ✓ риб'ячий жир
- ✓ вершкове масло, молоко, сир
- ✓ яєчний жовток, печінка, гриби, дріжджі

Добова потреба:

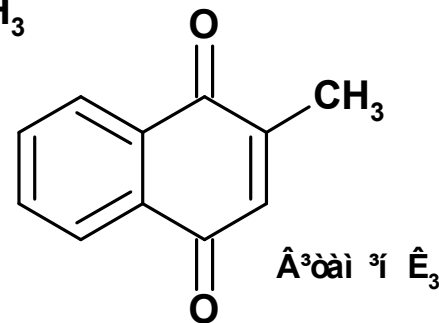
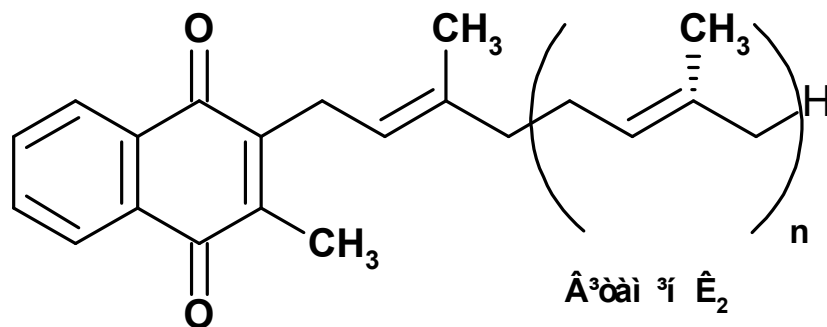
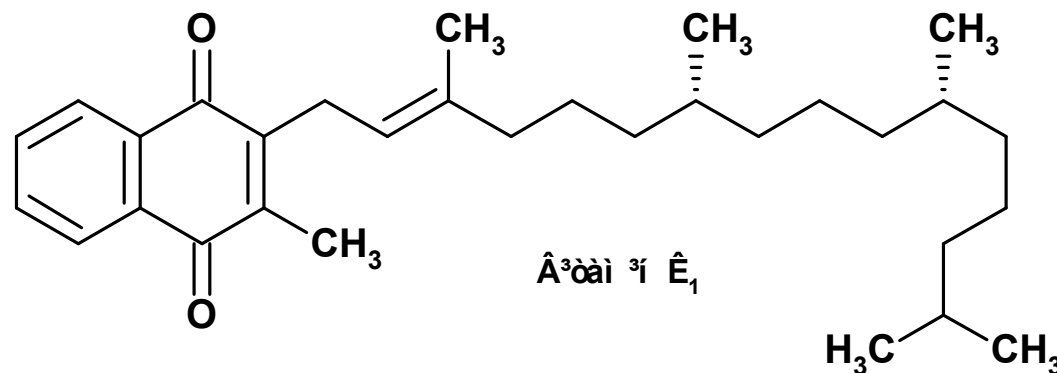
діти – 10 -25 мкг, дорослі – 2,5-10 мкг

Віт. К - нафтохінон, антигеморагічний

К₁ - філохінон

К₂ – менахінон

К₃ – вікасол (водорозчинний препарат)

О.В. Палладін

1885–1972

- Видатний український біохімік, академік
- Синтезував **вікасол** - водорозчинне похідне вітаміну К

Віт. К - кофермент γ -глутаміл-карбоксилази

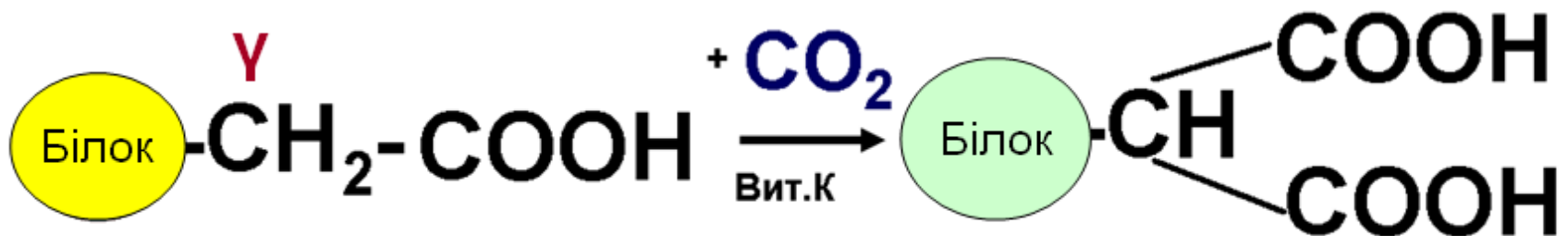
Карбоксилює глутамат в білках у

γ -карбоксиглутамат (може зв'язувати Ca^{2+})

Синтез:

☹ протромбіну (II), VII, IX, X факторів зсідання крові

☹ білків кісткової тканини - **остеокальцину**

Недостатність віт. К:

- Геморагічний синдром – кровотечі з носу, ШКТ, підшкірні гематоми.
- Геморагічна хвороба новонароджених

Вікасол — при кровотечах

Причини:

- **Антивітаміни К:** кумарини (пелентан) – інгібітори [гама-глутамілкарбоксилази](#)
- ЖКХ, закупорка жовчних ходів
- прийом сульфаніламідів, антибіотиків

Харчові джерела віт. К

- шпінат, брокколі, фрукти, корнеплоди
- синтез мікрофлорою кишечника

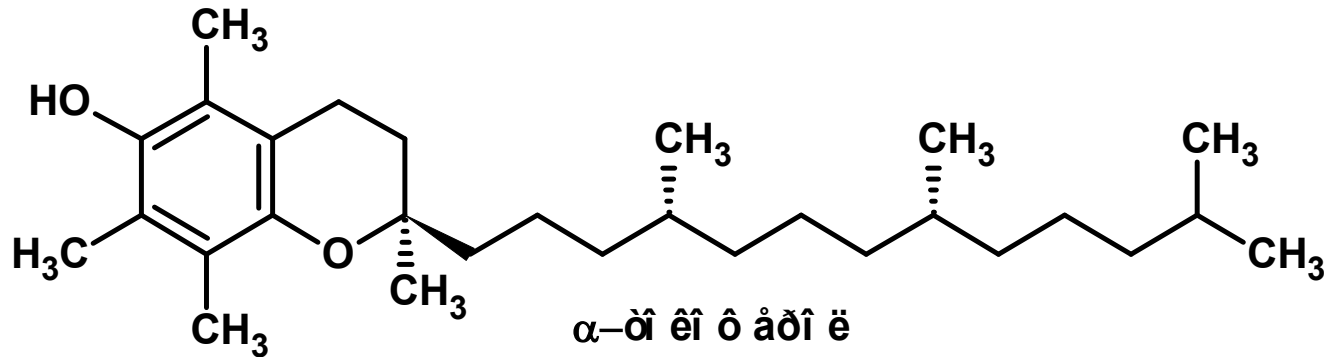
Добова потреба: до 1 мг

Застосовують при кровотечах !!!

Вітамін Е – токоферол, вітамін розмноження, антистерильний

(грец. *tokos* – потомство, *phero* – несу).

1. Потужний антиоксидант:

- захист мембран від ПОЛ, цитопротектор, антигіпоксанти
- попереджує окиснення віт. А, SH-груп білків

2. Участь в синтезі КоQ, ненасичених жирних кислот

Недостатність віт.Е

- гемоліз еритроцитів
- безпліддя (атрофія сім'яників у чоловіків та невиношування вагітності у жінок)
- м'язова дистрофія

Харчові джерела:

рослинні олії, зелень,
м'ясо, молоко

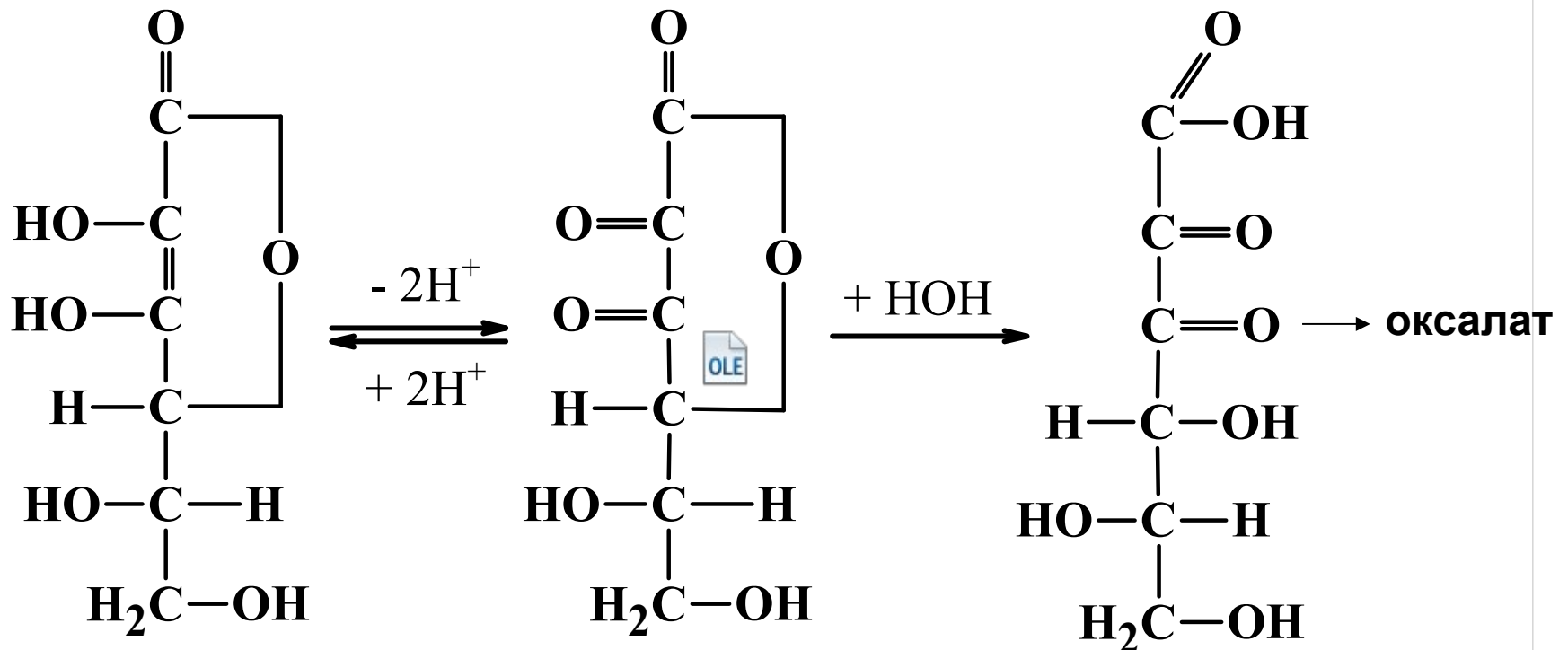
Добова потреба – 15 мг

Аевіт = А+Е

Витамин Е содержится в: кукурузе,
орехах, листовых овощах, растительных
маслах и пшеничных зародках

Аскорбінова кислота (віт. С) - антискорбутний

L-аскорбінова кислота

Дегідроаскорбінова кислота

Оксалат

Віт.С - кофермент гідроксилаз

Реакції гідроксилування:

пролін → гідроксипролін

лізин → гідроксилизін

дофамін → норадреналін

віт. D₃ → кальцитріол

синтез стероїдів, карнітину

Віт.С

- антиоксидант, “пастка вільних радикалів”
- антиканцероген (*гальмує утворення нітрозамінів*)
- вивільнення заліза з феритину ($\text{Fe}^{3+} \rightarrow \text{Fe}^{2+}$)
- донор електронів для цитохромоксидази
- підвищує імунітет

Авітаміноз С - цинга (скорбут)

❖ зниження активності **проліл- та лізилгідроксилаз** → зменшення вмісту **оксипроліну та оксилізіну** → **порушення синтезу колагену**

Запалення ясен, випадіння зубів, точкові крововиливи (петехії), анемія

Харчові джерела віт.С

- Цитрусові, смородина, шипшина
- Зелені овочі, картопля

Добова потреба – 75-100 мг

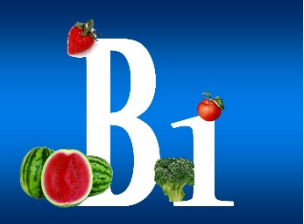
Віт.Р – рутин, вітамін проникності

- біофлавоноїди

- синергіст віт. С, інгібує

гіалуронідазу

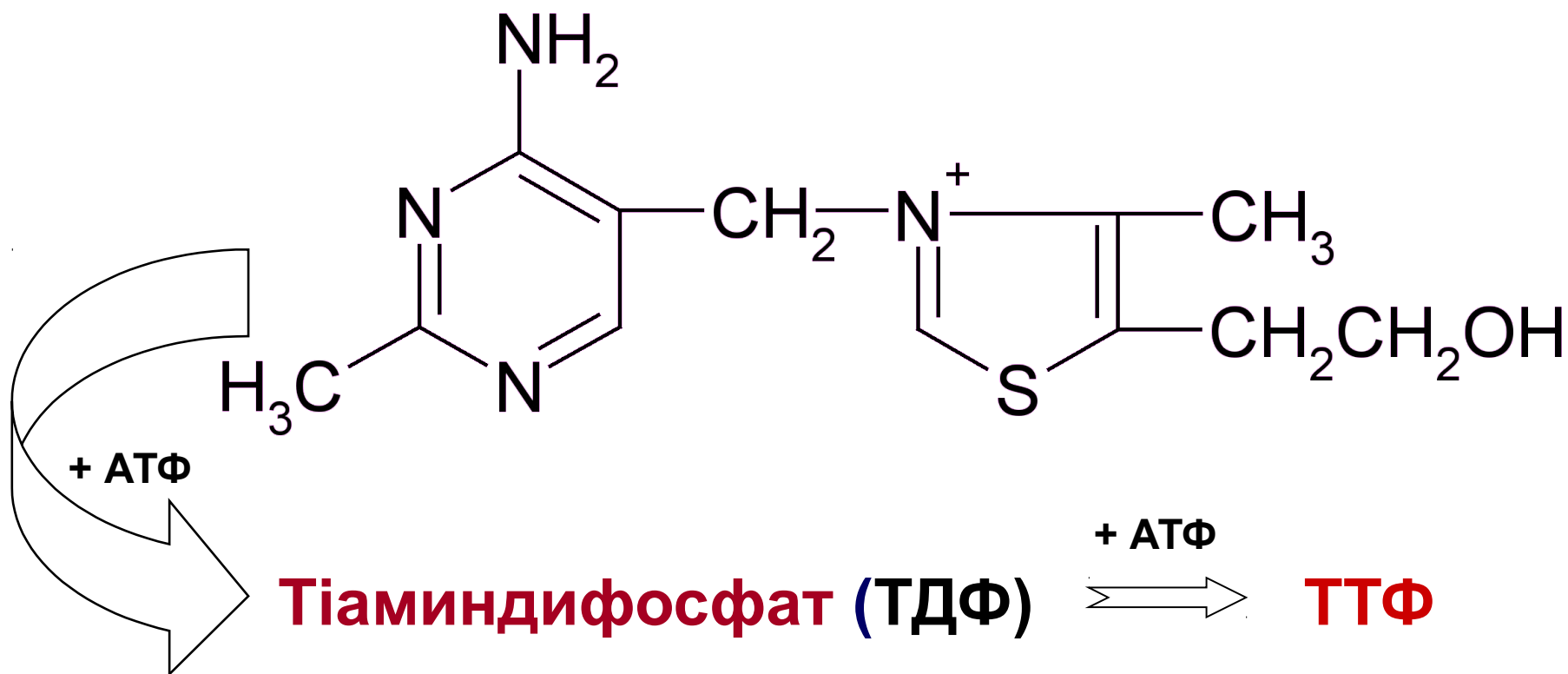

Вітамін В₁ - Тіамін - антиневритний

піримідинове кільце

тіазолове кільце

ТДФ – кофермент:

- ☹ ПДГ, α -кетоглутаратДГ
- ☹ транскетолази (ПФШ)

ТТФ – компонент нервових клітин,
нейромодулятор, макроерг

Недостатність віт. В₁:

- **↑ піруват в крові та сечі!!!**
- ацидоз

 порушення синтезу ацетилхоліну

 енергодефіцитний стан

Авітаміноз В₁ –

“Бері-бері”

харчування полірованим
рисом

- поліневрит, паралічі

- ураження серця,
розлади ШКТ

При алкоголізмі – синдром
Верніке (енцефалопатія) та
Вейса (ураження серця)

Харчові джерела тіаміну

- оболонка злаків (рис, жито)
- крупи, бобові, горіхи
- м'ясо, печінка
- пивні дріжджі

Добова потреба – 1,5-2,0 мг

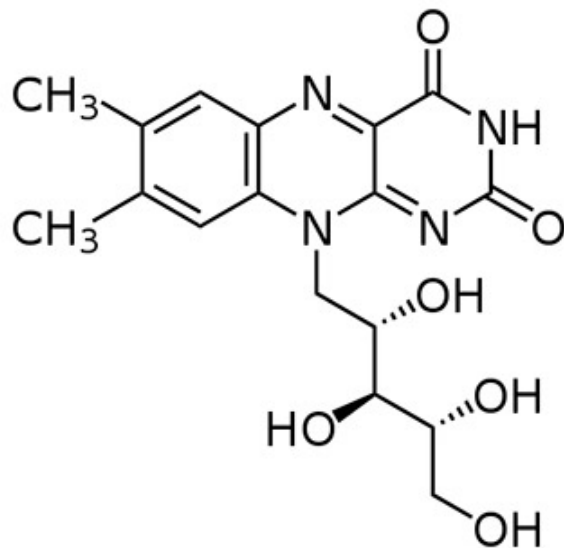
**В медицині – тіамін,
кокарбоксілаза (ТДФ).**

Викликає алергію!!!

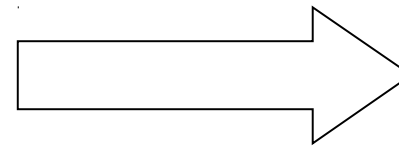

Вітамін В₂ – Рибофлавін (вітамін росту)

+ АТФ

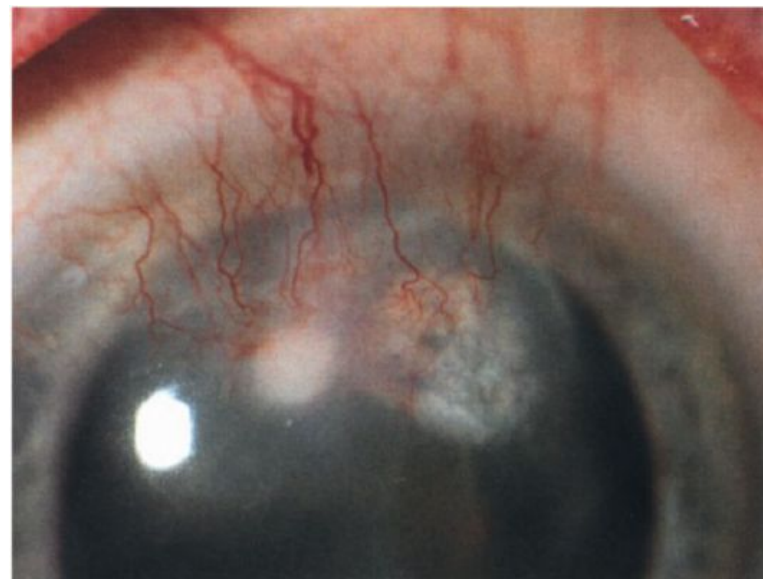
ФМН

ФАД

- ❖ ПДГ, α-кетоглутаратДГ
- ❖ ксантиноксидаза, МАО
- ❖ тканинне дихання

Недостатність віт. В₂:

- 📖 затримка росту
- 📖 **хейліт, глосіт**
- 📖 ангулярний стоматит
- 📖 кон'юнктивіти,
васкуляризація рогівки

Харчові джерела рибофлавіну

- молочні продукти
- яєчний жовток
- висівки, зародки пшениці
- томати, капуста, шпінат
- печінка
- пивні дріжджі

Добова потреба – 2,0 -3,0 мг

В медицині – рибофлавін, флавінат (ФАД)

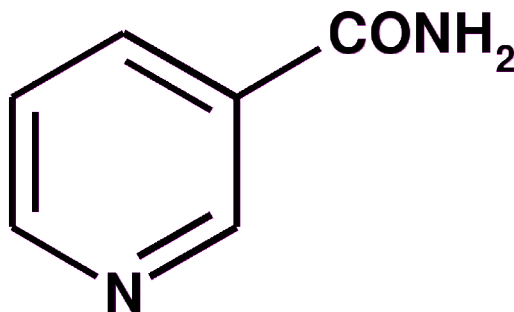

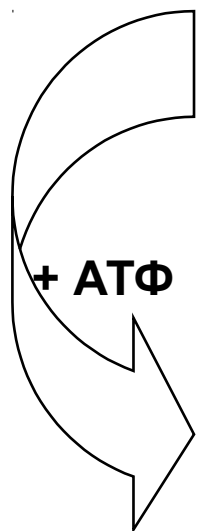
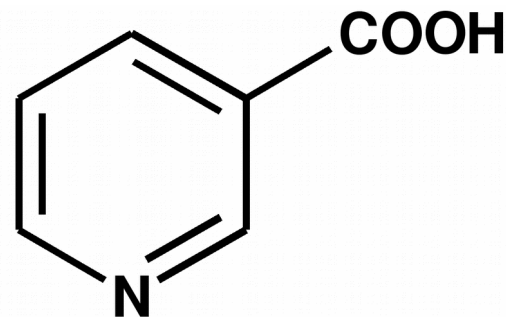
Вітамін РР – нікотинамід, ніацин, нікотинова кислота, антипелагричний

нікотинамід

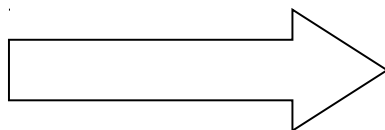

нікотинова кислота

+ АТФ

НАД

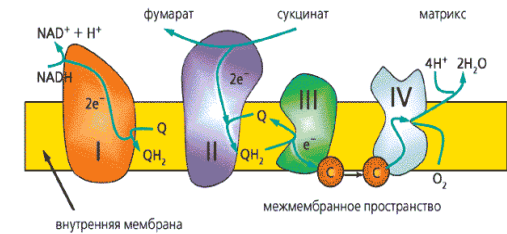
НАДФ

Вітамін РР синтезується з триптофану
60 мг триптофану = 1 мг віт. РР

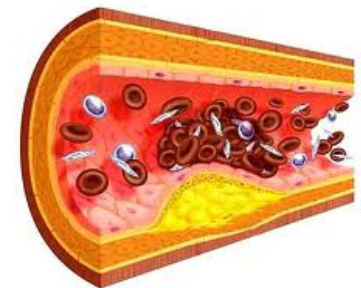
Біол. роль віт. РР:

- ☹️ **тканинне дихання**
- ☹️ **утворення енергії**
- ☹️ **знешкодження ксенобіотиків**
- ☹️ **синтез стероїдів, жирних кислот**
- ☹️ **регуляція синтезу білка**

Нікотинова кислота:

- ☹️ **покрощує мікроциркуляцію (↑Рgl)**
- ☹️ **антиатерогенна дія (↑ЛПВЩ)**

Недостатність віт. РР:

Пелагра – “шорстка шкіра”

“3 Д” – дерматит, діарея, деменція

Причина – одноманітне харчування кукурудзою, яка не містить триптофану

Харчові джерела нікотинаміду

- печінка, м'ясо
- висівки, зернобобові, хліб
- дріжджі,
- горіхи, білі гриби
- брокколі, морква
- молоко, яйця – багаті триптофаном

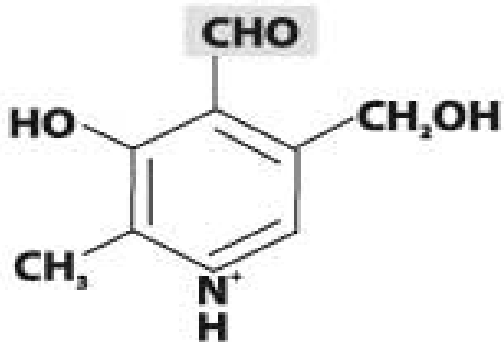

Добова потреба –20-25 мг

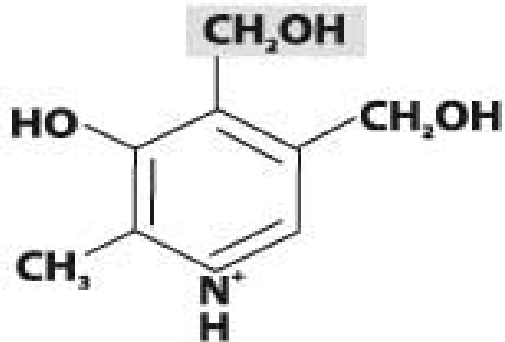
В медицині – нікотинова кислота

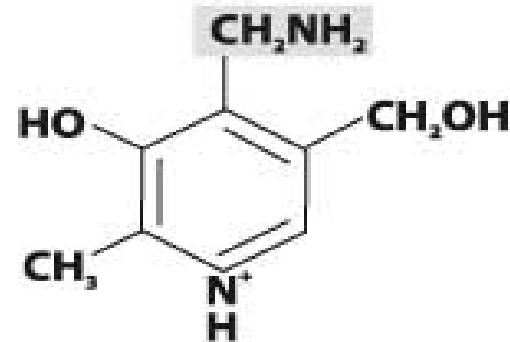
Вітамін B₆ - піридоксин антидерматитний

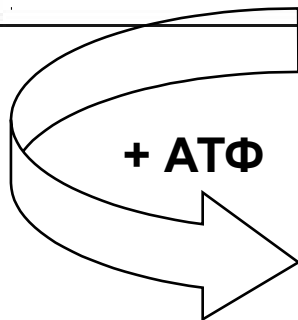
Пиридоксаль

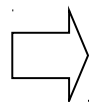
Пиридоксин
или пиридоксол

Пиридоксамин

ПАЛФ

трансамінази (АЛТ, АСТ),
декарбоксилази,
глікогенфосфорилаза

- ☹️ обмін амінокислот, біогенних амінів, H_2S
- ☹️ синтез гему,
- ☹️ синтез віт. РР з триптофану

Недостатність віт. B_6 :

- ☹️ периферична нейропатія, судоми (дефіцит ГАМК)
- ☹️ гіпохромна анемія
- ☹️ пелагроподібний дерматит

Причини:

- ☹️ прийом ізоніазиду (лікування tbc)
- ☹️ вагітність
- ☹️ тютюнопаління

- Папілярна атрофія при дефіциті B_6

Харчові джерела піридоксину

- печінка, м'ясо, риба
- яєчний жовток, молоко
- хліб, крупи, бобові
- картопля, морква
- частково синтезується мікрофлорою кишечника

Вітамін В₆

Добова потреба – 2-3 мг

В медицині – піридоксину гідрохлорид

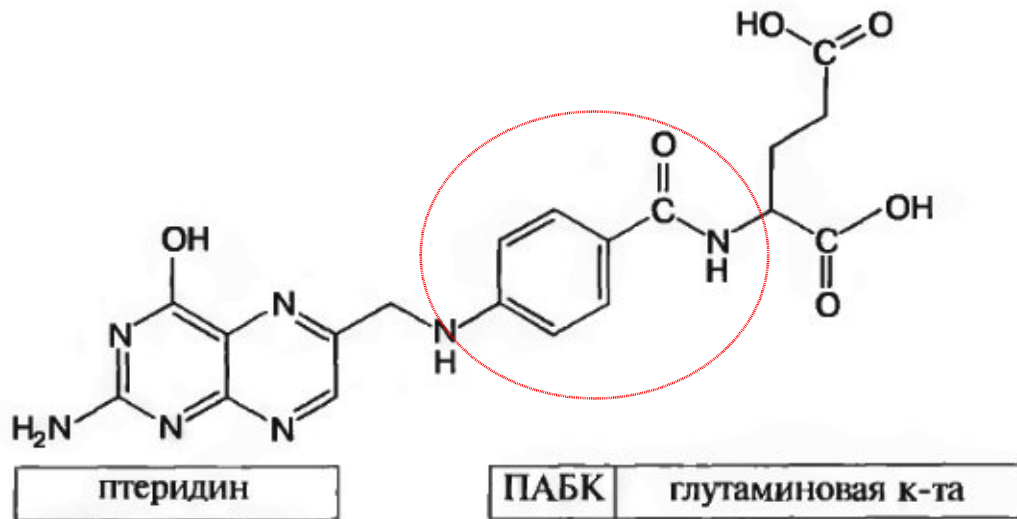

9

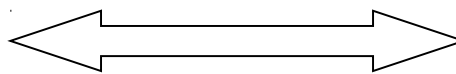
Вітамін В₉ – фолієва кислота, фолацин, антианемічний

фолатредуктаза

ДГФК

дигідрофолатредуктаза

ТГФК

**переносить
одновуглецеві
фрагменти**

Біол. роль віт.В₉:

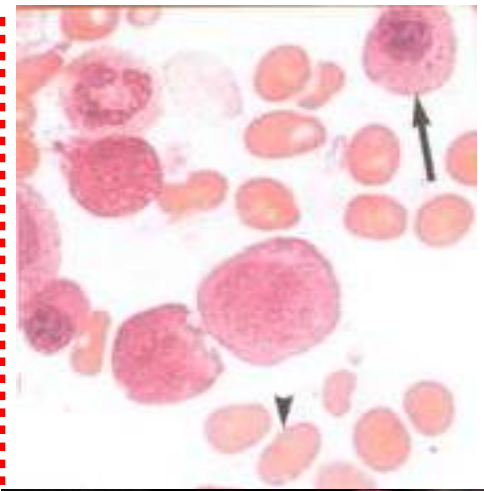
- ☹️ синтез нуклеотидів (дТМФ, пуринового ядра) та ДНК
- ☹️ ресинтез метіоніну (разом з віт.В₁₂)
- ☹️ взаємоперетворення гліцину та серину
- ☹️ синтез холіну, креатину, адреналіну

Віт.В₉ депонується в печінці

Недостатність віт.В₉:

- ☹ мегалобласна макроцитарна анемія
- ☹ ентерит, глосит (лакований язик)
- ☹ спру (анемія, пініста діарея, виразки ШКТ)
- ☹ ГГЦ

Причини:

тривалий прийом антибіотиків,
метотрексату - інгібітору
дигідрофолатредуктази

**Потреба у фолієвій кислоті
значно зростає при
вагітності !!!**

**Недостатність V_9 у вагітних
спричиняє**

**☹️ вади розвитку плода -
дефекти розвитку
нервової трубки, вади
серця (1:100)**

☹️ синдром Дауна та ін.

Харчові джерела фолату

- томати, шпинат, зелене листя, суниці
- печінка, м'ясо, серце
- яєчний жовток
- дріжджі
- у **значній** кількості синтезується мікрофлорою кишечника

Добова потреба – 150-200 мкг
В медицині – фолієва кислота

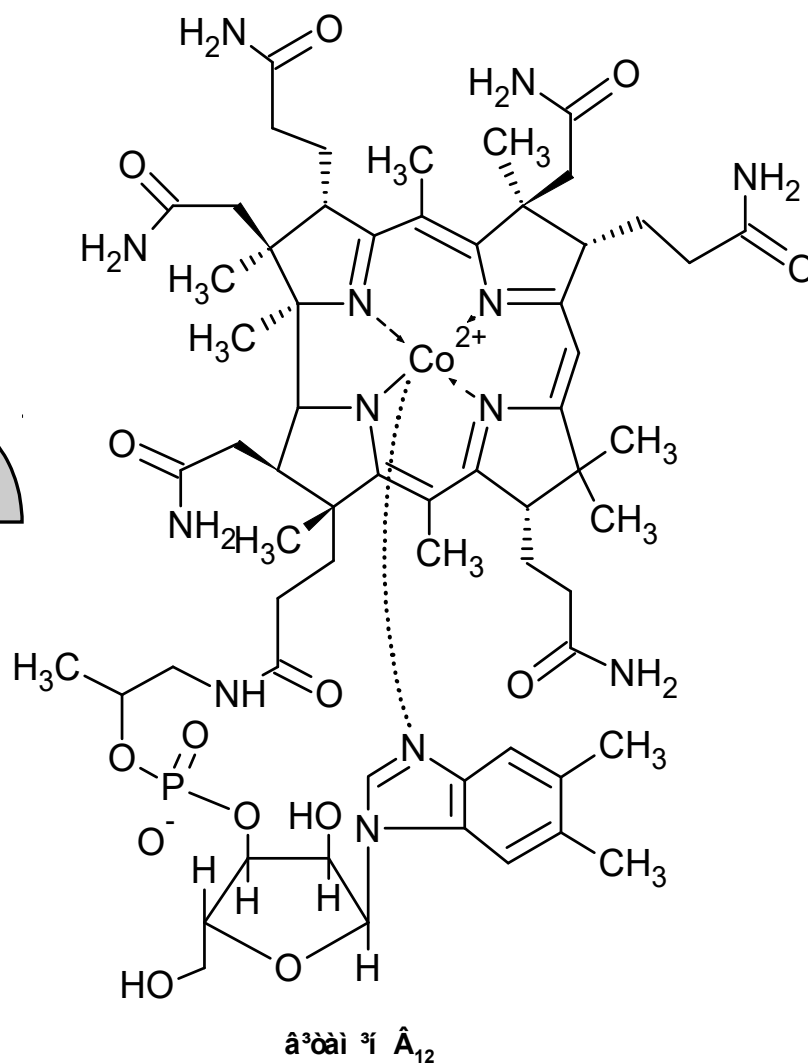
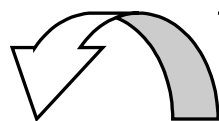
B₁₂

Вітамін B₁₂ - кобаламін, антианемічний

- ❖ коринове ядро
- ❖ кобальт - Co²⁺

Метилкобаламін

Дезоксиаденозил- кобаламін

Віт. B₁₂ депонується в печінці. Синергіст B₉ 52

Віт. В₁₂ входить до :

1. метіонінсинтетази. Ресинтез метіоніну (разом з віт. В₉)

2. метилмалоніл-КоА-мутази.

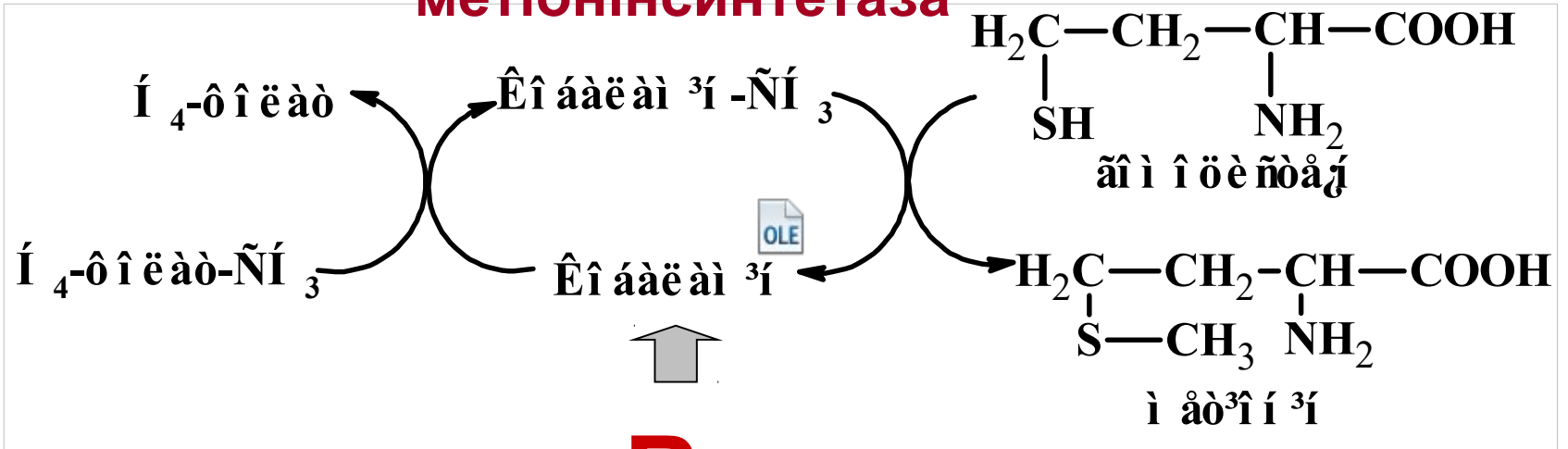
метилмалоніл-КоА → сукциніл-КоА

Метилмалонова кислота – нейротоксична!!!

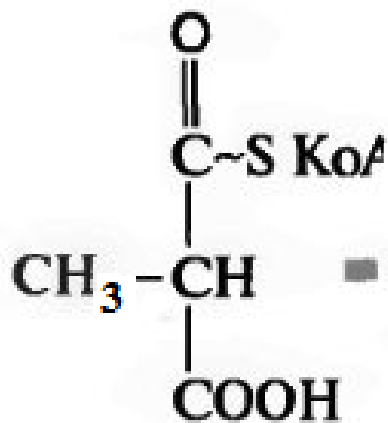
Віт. В₁₂ всмоктується в комплексі з глікопротеїном – внутрішнім фактором Касла (транскорин)

Транспорт віт. В₁₂ в крові - транскобаламін

метіонінсинтетаза

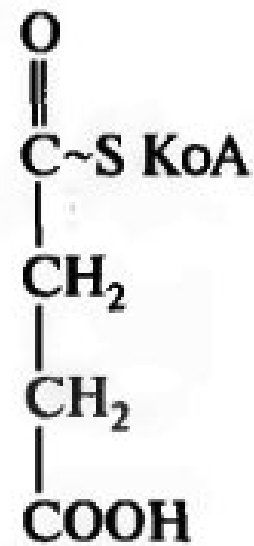

B₁₂

Метилмалонил-SKoA

метилмалоніл-КоА-мутаза

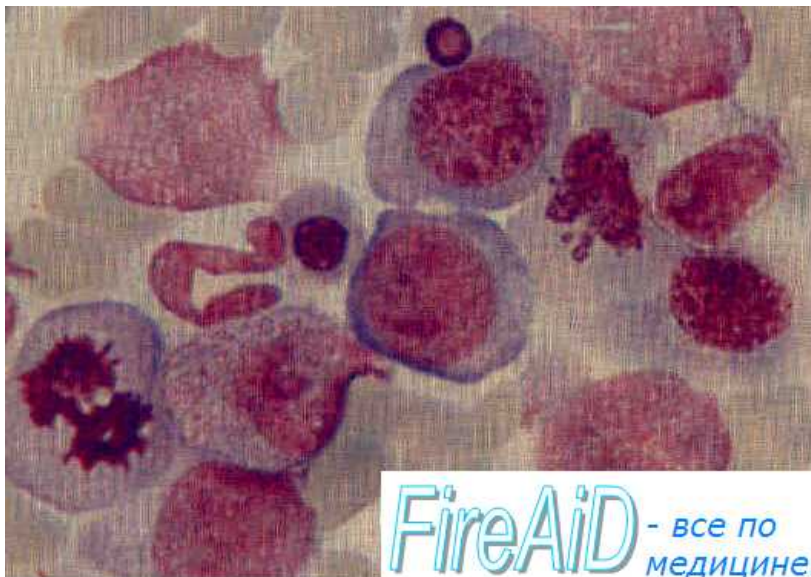

Сукцинил-SKoA

Недостатність віт. В₁₂ - при дефіциті фактора Касла (гіпо- та анацидні стани, резекція шлунку), дифілоботріоз

- ☹️ хвороба Аддісона-Бірмера – перніціозна мегалобласна анемія (*порушення синтезу ДНК*)
- ☹️ неврити, парестезії, фунікулярний мієлоз
- ☹️ глосит (лакований язик)
- ☹️ Метилмалонова ацидурія

Харчові джерела кобаламіну

Тільки продукти тваринного походження!!!

- ✓ печінка, м'ясо, нирки
- ✓ устриці
- ✓ синтезується мікрофлорою кишечника за наявності Co^{2+}

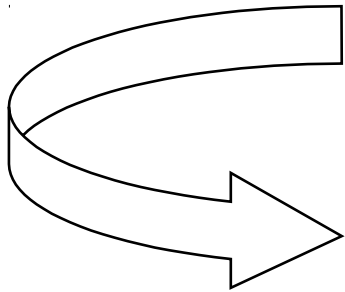
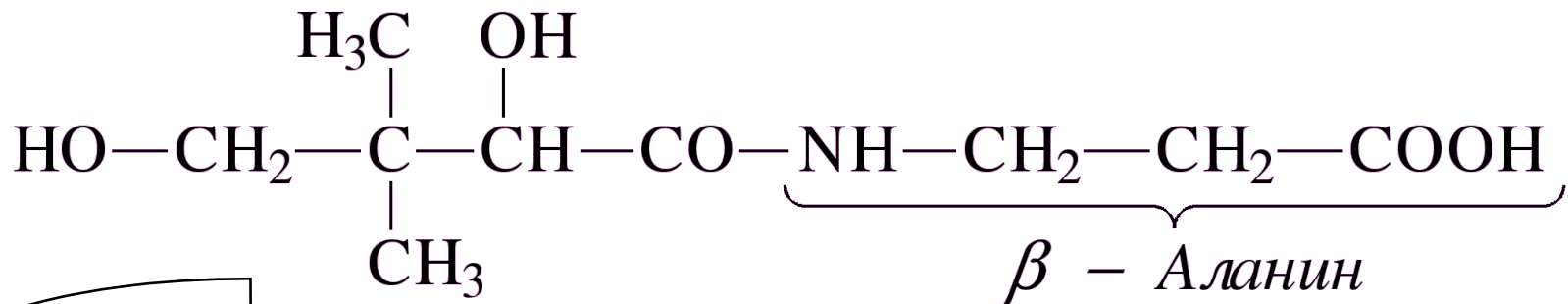
Добова потреба – 3 мкг
В медицині – ціанокобаламін

Пантотенова кислота, антидерматитний

- **Коензим А** - активація жирних кислот та ацетатної кислоти
- Фосфопантотеїн (синтез жирних кислот)
- ліпідний обмін, синтез гему, ацетилхоліну
- окисне декарбоксилювання α -кетокислот
- регулює роботу наднирників

Недостатність пантотенової кислоти:

дерматити

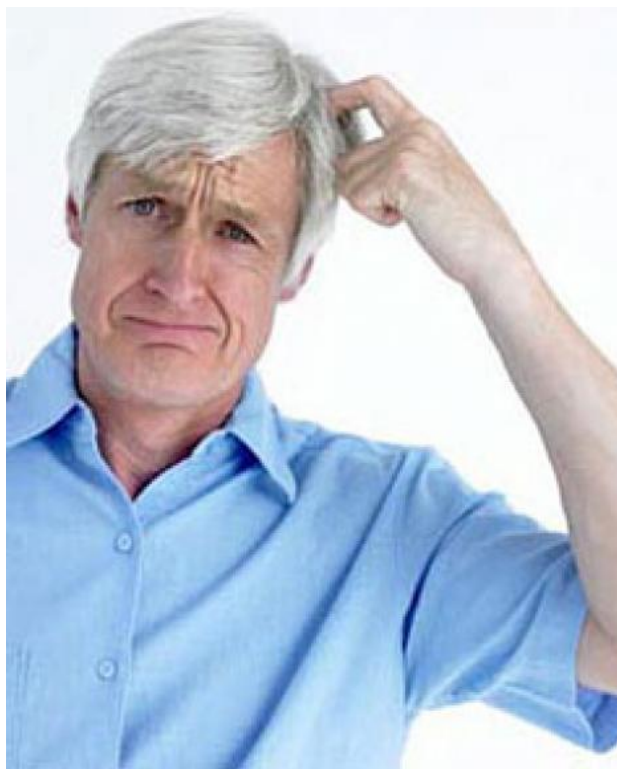
випадіння та посивіння волосся

ураження серця, наднирників

неврити

Харчові джерела пантотенової кислоти pantotenos – усюди

- печінка, м'ясо
- яєчний жовток, молоко
- дріжджі
- зелені частини рослин, бобові
- синтезується мікрофлорою кишечника

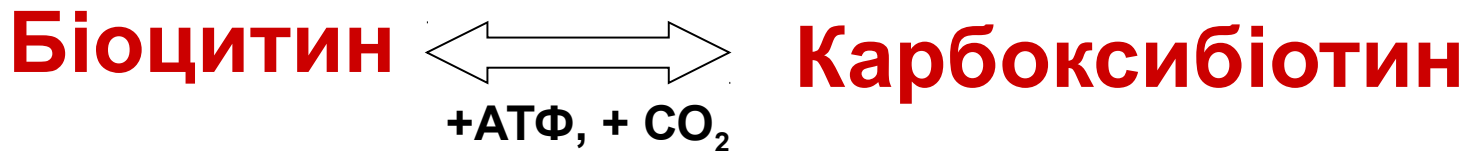
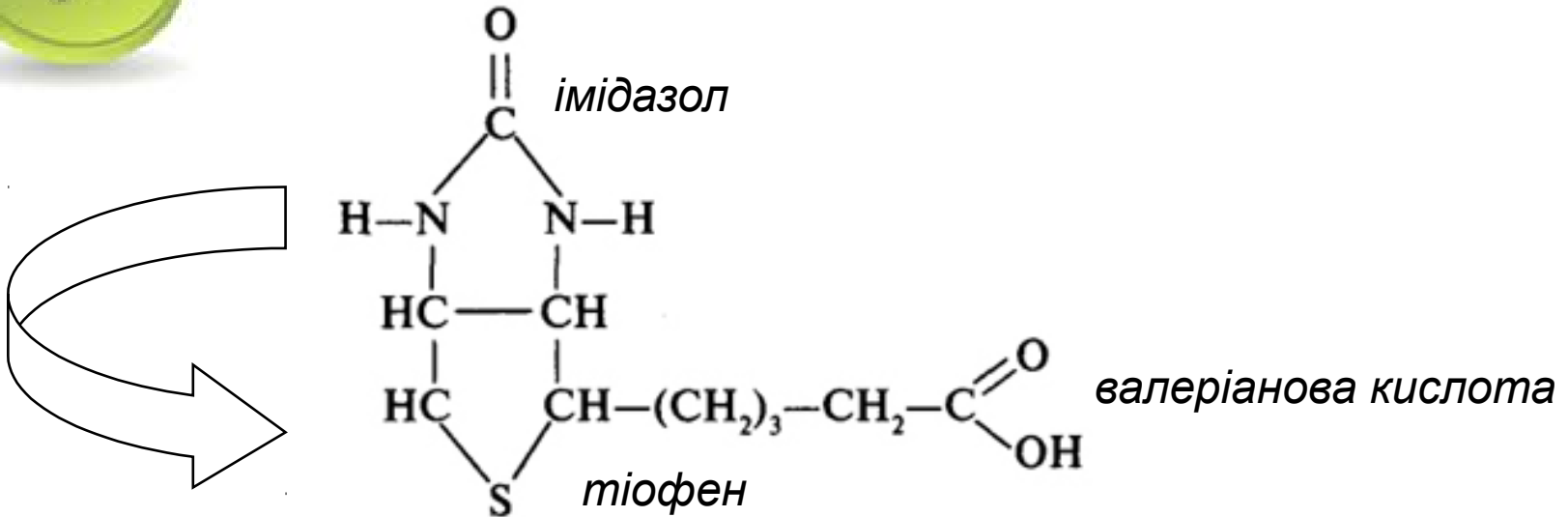
Добова потреба – 5-10 мг

В медицині – кальцію пантотенат,
пантенол

Віт. Н (В₈) – біотин, антисеборейний

- кофермент карбоксилаз (транспорт СО₂)
- синтез жирних кислот, глюконеогенез
- синтез кератинової субстанції
- регуляція експресії інсулінових рецепторів, глюкостімазули

Недостатність віт.Н:

☹️ дерматити (себорея), алопеція, ураження нігтів

☹️ анемія, депресія

Причини: **вживання сирих яєць** (авідин інгібує всмоктування віт.Н), прийом антибіотиків

Харчові джерела біотину

- печінка, м'ясо, нирки
- яєчний жовток, молоко
- томати, шпинат, картопля
суніці
- горох, соя, гриби, цибуля,
- частково синтезується
мікрофлорою кишечника

Добова потреба – 150-300 мкг

В медицині – біотин

Дякую за увагу!

